

Helynevek

Bereg-Bihar megyéből, Bihar megyéből.

- Az adatgyűjtés következő kérdőpontokra terjed ki:
1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hová a helység tartozik. A terület ezen politikai felosztásán kívül némelykor vidék, környék, táj is bir külön elnevezéssel, vagy több falvak csoportozata közös név alatt ismertetik. A hol ilyesmi előfordul, az összeírásban figyelembe veendő, és ha lehet magyarázandó.
  2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bir csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országshatáron. — Sajátos jelenség, hogy a magyar és román falvak a kürtüfekvő szász falvak által Erdélyben német elnevezést nyernek, mely elnevezésről az illető magyar és román falvak lakosainak sejtelmük sincs, és mely név különben is csak kis elterjedéssel bir. Viszont sok szász és román falu magyar névvel is bir, miről az illető szász és román falvaknak tudomásuk nincs. Ily viszonyok az ország minden részeiben foroghatnak fenn, hol több ajku a lakosság, azért felemlítendő.
  3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféle név iratott a mostani helynév?
  4. A község mikor említetik legkorábban?
  5. Honnan népesített?
  6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről, mindegyik nyelvű helynévre nézve?
  7. A község határában előforduló többi topographiai nevek, például: mező, dűlő, szántó, forduló, legelő, kaszáló, puszta, sivalag, liget, berek, erdő, rengeteg, zug, határ, tanya, csárda, major, szőlés, kert, szőlős, árok, rom, irtvány, tisztás, hát, halom, domb, csuce, orom, magaalat, fensík, hegy, hegygerinc, hegylány, szikla, bérc, bányá, bariang, örvény, szoros, zuhatag, forrás, kut, ér, tó, folyó, patak, (megkülönböztetvén minden nevet, melyet ilyen fő- és mellékpartak eredetétől egészen kifolyásig más folyóba nyert), mocsár, posvány, láp, ingovány, nádas, rét, kompállás, rév, gázló, sziget, fok, stb. Lényeges feladata az összeírásnak, hogy az itt említett tárgyak tulajdon nevei minél kimerítőbben és minél pontosabban följegyeztessenek. A hol lehet, itt is a 6-ik pont alatti kérdés figyelembe veendő. Ide tartozik sokszor a külvárosok, városrészek, utak, térek és utcák neveinek felelőlegesse, ha ezen nevekben valami eredetiség lappang, vagy ha nemzeti emlékekkel összekapcsolvák, és így rólok történetileg vagy nyelvészetiileg valami felderítés várható. Mezők, dűlők, szántók, legelők, puszták, rétek, forduló és hasonló tárgyak neveinél célszerű volna az illető tárgy természeti tulajdonságáról rövid megjegyzést tenni, minthogy abból sokszor felvilágosítást vehetni a név értelmére. Például: Gányér, vizes, lapályos szántó Szalontán. Kóstava, szép legelő, erdős hegyek közt. Karakó, csavargó patak. Gyűrűzug, egy zug, mely körül a Berettyó fél kört képez. Ondód, sük fekete föld, néhol szikes Dobrecennél. Szódob, egy völgy, mely jól viszhangzik, Biharban. Tötevény, "ültött és árkolt szántó föld, Kocsordon. Üllő, álló víz, mely kiszáradni nem szokott, Karcagon. Petrisán, nagy őserdő, melyben őzek is vannak, Békésben. Vica, vizér, melyben sok apró hal van, Békésben. Siskadűlő, szántó föld melyen sok siska terem, Szabolcsban. Megyer, hajdan falu Baranyában, most csak malom. Adaca, puszta a kecskeméti határban, hajdan falu. Ders, egy tiszta s talán irtott hely az erdőben, biharmegyei Siteren. Bágy, rétes víz, mely igen lassan foly, H. Nánáson. Bokróc, kút cserés, bokros helyen, Margitán. Világos, hogy hol a 2-6-ik pontban kért közleményeknek helye nem lehetne, ott a helynévhez legalább ily, a természeti tulajdonságot illető jegyzéseket mindig csatolhatni.
- Végre a 7-ik pont alatti helynevek érdekében van, hogy az illető megnevezett tárgynak fekvése is emlegetessék, t. i. neveztesse a határos, szomszéd területek.

Utasítás

a haza helyneveinek gyűjtésére és összeírására.

A cél hazánk összes helyneveinek magyarázása, értelmének kinyomozása. Azon élvezeten kívül, hogy lakóhelyünkön annyiszor hallott, magán és polgári életünkkel összeszőtt helyneveink értelmét fölfoghatjuk, igen nagy nyeresémmel kínálkozik a nevekben fekvő rejtély megnyitása történeti és nyelvészeti tekintetben, és e szerint főfontosságú tudományos érdekek előmozdíthatók ez uton.

Hogy ezen cél elérthessék, szükséges mindenek előtt, hogy mindazon tárgy, a melynek topographiai neve van figyelembe vétetvén, az egész névkincs összeírassék. E szerint fákön és épületeken kívül majdnem minden ingatlan tárgy tartozék ide, mert minden talpalatnyi földnek, hegynek völgynek külön, sokszor többféle neve van. A névgyűjtemény teljessége egyik főfontosságú érdek a tervezett munkánál. A teljesség elérése érdekében tehát nem elég a község nevét följegyezni, hanem a község határában minden topographiai nevet, melynek száma csak egy községben sokszor igen nagy lehet. Nem is kell a felvételnél valami nevet kicsinyíteni, azon véleményben, hogy hasznát nem lehet venni, sőt ellenben a följegyzést addig folytatni, míg az utolsó név nincs kimerítve.

Mint hogy minden községben van egy két ember, sőt vannak többen is, kik lakóföldjüket legnagyobb részletekig ismerik, igen sok függ azon egyének helyes megválasztásától, kik a helynevek gyűjtésével megbizandók. Kikérdezendők volnának a falu vénei, jegyzői, papjai, erdőszei, vadászai, bányászai stb. — egyik a másikkal adatait fogná kiegészíteni. A hol a szóbeli adatok kifogynának, ott a hivatalos és hiteles irományok is még bő forrásul szolgálnának, ugymint a földbirtok tulajdonát kimutató, és adósorozó könyvek, (mire nézve a telekkönyvi és catastralis hivatalok segédkézzel járulnának, kiknél nagy pontossággal fel vannak jegyezve — ha nem is kimerítőleg tán — a birtokra vonatkozó elvevezések), az egyházi matrikulák, jegyzőkönyvek, monographiák stb. — Ezen források szorgalmas átkutatásáért különösen ajánlatik. A nyerendő adatok, kivált haeltérők, egymás iránti hitelességének megbizálhatása érdekében, ohajtandó azon forrás megnevezése, a honnan az adatok származnak.

A mi a gyűjtés sikeres eszközzésére még tudni szükséges, kivehető az utasításhoz kapcsolt schemából, mely szerint a kitöltés foganatosítandó. A feleletek azon sorban iratnak folyó szöveggel, nem rovatozott kimutatás alakjában, az iven többi lapjaira, miként a kérdő pontozatok a schemában következnek, megtöltvén azt annyi ívvel, a mennyit a tárgy bősége szükségessé teend. Ha a község ezen utmutatás fonalan minden kérdésre a lehető legteljesebb válaszokkal elkészült, és még a legutolsó talpalat földnek stb., is mely saját elnevezéssel bír, névjegyzékét összeírta, az illető följegyzések mint külön füzet küldessenek be a község által Temesvár szab. kir. város hatósága utján Pesty Frigyes magyar akadémiai tagnak további használatra és feldolgozásra.

Pihar Vármegyébe kebelvéltek Berek-Böskörmény községének helyi magyarázata.

ad. 1. Berek-Böskörmény községe Pihar Vármegyében, a mely községhez Várastól nyugatra $2\frac{3}{8}$ mérföld távolságra, az úgy nevezett "Párisi" járásban fekszik.

Frige

szék, Böskörményi főbírói ügyekben főbíró, gabirája — Körömy keréji ügyekben főbíró, Böskörményi ügyekben alpolgabírája néven is nevezetes hatóságok.

Teleni töben a községnek más elnevezése nem ismeretes.

ad. 2. Berek-Böskörmény község tudományszakos irományok között a hiteles irományok között is f. László Tényes Elek "Magyarország geographiai leírásai" íráspájfete csak is néven ismeretes.

ad. 3. A község határában "Magy-Böskörmény" néven is nevezetes, mid igazol egy 1518. évi magán iratú községi iratnyomója "Sigillum Civitatis Berek alias Magno-Böskörmeniensis. 1518."

ad. 4. A magyar hazaköltésében tudományszakos irat, mint külön való nem ismeretes, de mint ismert magyar irat — a magyar iratok között is magán iratú iratok között felel, hogy a haza j. irat sorában egyaránt ismert.

A Várastól közel esvén, felszekerő, hogy a Jóska uralom ide is érkezhettek halál, mirak iratja.

E fölkeresre jogosít az 5^{ik} pont alatt megjelölt, de most már csak iratnyomokban keltető-iratnyomok a hazománnyal.

Magyar, nemcsak egy nagyobb szá-
mú, hanem a népesség, mint a paloták, ma-
tyók, jávások, kúrák; - mely névelés a

Magyar előnevezés megerősítésére látszik.

Az 1518 elotti leírás Berek-Börökör-
mény pedig előnevezés utáni nyelvi, mely
becsese, ebből helyen építkezett; - hogy pedig
valóban létezett, azt a f. pontban VI. 17. a.
leírás elnevezések, "Templom föld", Berek-Börökör-
me", "Berek-Ment" és a nép nyelvben ma is
fenn maradt, azo hagyomány igazolni látszik.

ad 7. Berek-Börökörmény község határában
lelő Fántó-földet, kapúkat, legelő, er-
dőben leléő topographiai elnevezések.

A. Fántó és kapú-földet.

I. Vernyike-dülő. Emeleképe:

a. Csigánydomb, - nevét utána nyelvi, hogy
régiben valóságos csigányok laktak
között.

b. Bankadülő - valószínűleg az urbicus földet
nek remi jelleget kifejezhet.

c. Város dülő, - mennyiben a községgel köz-
vetlenül érintkezik.

II. Lajkás halom dülő. Nevét or-
nevezte, mert a különben f. a felületén talá-
hoz egy-irégi csatakról emlékeztető be-
járás.

F. L.

padl. leteje" halom-földhányós var. - Az
hagyomány szerint ismét utáni lemezkereji
helyet tartatik. -

En elődülő képeit nevezik:

a. Bírhás helyen hájdon felfelt az
mó edő helyen, ma már búrka's kermő' fán-
sá föld. -

b. Csahos kőnyere. - A "Csahos" egy ből,
vota is valójában berrit kerület, kora ny-
ron a pártok a barmokat, a nap felfelt
ellen megvándor, hájtják, nevét valószínű-
leg a pártoktól kevé ebek ugatásaitól
isakolaján'ól nyelvi.

c. Ördög árka kinnli felő' is alsó dű-
lö. -

Emeltek felteges, ha az "ördög árka"
cinn megjelölésre a helynevet magyarázja
igen sorsok felfelté' figyelmis különösen
felhívni bátor magok. -

"Ördög árka"nak nevezetik Berek-Börökör-
mény község határában azon-nemely
helyen egy-másfél öf öles magaf. iga föld-
hányas, mely a határ fel'járati ott a
kardvita, a annak nyugot-déli részei hűvök,
- ugyvagyunk értesülve hogy a földhá-
nyós mármagos megge seleten ke. B. B. k. a a bi-
char meggeig körbe f. meggyeken kérépül

határon

a ludva egy körjegűnk határainak keleti
szél: „Komjédes közig határait is
megyén - Dénes megyét áspelve
egyik: Tuzháig terjed. -

el nép, mint rendkívüli embérek megha-
tadó régi építménye, ördög arkának neve
elide Gyerény névvel került egy - a magyar
ökö bejövésével megelőzőleg - itt lakott
nép birtokának határait jelölheti.

d., Kerek baka környéke nevét a rajta
vota lúskid borkasól kölcsönve. -

e., Nyilas - a kapátok jötték mőben
elnevezése. -

f., Tokol környéke, - az a falom által
régibb időben épített, de már most nem léte-
ző nagy lúskid szőlővel vette nevét. -

g., Tolvajboka környéke, ez is ismét
hely volt régibb időben.

III. Korchány dűlő. - E körüli
hasznos erdő volt, de Korchányban, nevét
valószínűleg a Korchányi fásörvénstől
nyerte, mint Korchányban, legközelebb
búra kermő föld. - Ennek név.

a., Dőcsögös vár dűlő, az erdő földek
mellől elvonuló úttól nyere nevét. -

b., Vagy völgy hat, ez is helyet magá-
ban rejtő kőpáncsól.

c., Gyökmös

e., Gyökmös - régibb időben Gyökmös kerület
telje, de már megváltozott kőpáncsól
d., Trilha's - kőpáncsól földét kőpáncsól
adónéphesed. -

e., Lábaskés, - melly nevét egy - lábait

V alaktban jellemző emberformától
kölcsönve

f., Pisvölgy - vastag kőmest régibb időben,
de az aratók megsemmisítésén a kőmest falai
kőmest földén, meglehetősen jénat kőmest
föld. -

g., Almás környéke nevét eredetileg
resten. -

h., Cente környéke. - „Cente” név alatt
alatt ismételt egy - a határ észak felé
szárazon a föld alatt - a kőmest földét
Korchányban, melly ismételt 1/2 óra idővel
va földet: földhatár is, a határ nyugot
felé terjedő réstől határ.

i., Taragó kúrg, - így nevét egyen volt egykori
birtokosa. -

k., Toldás nyilas az urbéres kőpáncsól
lók földet. -

IV. Homokos dűlő. Ezen dűlő
nevét a homokos állományai földét nyere.

Kőpáncsól

- a., Kőbánya dűlő - aron építkező kőművesek nevei.
- b., Kis Homokseső dűlő
- c., Nagy Homokseső.
- d., Csabán rug - egykori kőművesek nevei.

V. Töngyör dűlő. / nevének eredete ismeretlen. / Répei:

- a., Csikó környéke - körös áradások alkalmával halaknak börtöntöltő hely, ma már a legjobb kapáló.
  - b., Herék für - körös áradások alkalmával fok fürdője volt. Lermész hely, ma kapáló.
  - c., Csente köre - a III alatt b., alatt emelték észre.
  - d., Hegyes halom dűlő, egykor majdnem csúcsba végződött halomtól vette nevét.
  - e., Nagy Töngyör.
  - f., Lóombékos.
  - g., Fűk domb, alsó és felső része
  - h., Clóer.
  - i., Mész egy nagy kőszelvény kapáló.
- Emek répei ismét:
- aa., Borsos ház, - neve eredete ismeretlen.
  - bb., Berék ház, egykor békés hely, ma már kapáló.

cc., Besenyő, - neve ^{nek eredete} a magyarok régi történetében keresendő.

VI. Berék erdő Répei:

- a., Túrja erdő, neve - bár általában völgyfő tere- valójában ommit nyere, mert ezen erdő répt övedő árkok fürdővel vannak nagy répt beborítva.
- b., Nátrai rug, nevének eredete ismeretlen.
- c., Templom föld jó hágyomány perime aron hely, hol az 1518 év előtt létezett, de elpusztult Berék - Bőjör, mely létezett is látd az 5. pont alatt. beirafji.
- d., Felás föld egy kapáló a Berék erdőn.
- e., Berék köre, egy néma pitepégn nyilás a Berék erdőn, mely hágyomány perime az elpusztult török városok képezte volna.
- f., Berék kert - hágyomány perime a létezett közeleg egykori kertjeit képezte.
- g., Malom lagos, egy tisztas hely az erdőben.
- h., Malom rug aron hely, hol egy - a régi, de medrét végképen elhagyta körös folyó által káros malom létezett.
- i., Rókás lagos, ismeretlen hely
- b., Büdös is egy kifolyás nélküli kisebb perim kö, vagy környéken: Tócsa az erdőben, mely kövél nyíron bürkös léges árapot.
- c., Túrka rug - valószínűleg egykor létezett kőművesek neve.
- m., Körösárok vagyis: a medrét hagyta körös vagy mozdalmi néven: Holt körös lül fekvő kapáló a kenderföld.

VII. Vénendő. Csemerepei:

- a., Hörös, egy sócsa az Erdőben.
- b., Tökös só, - neve a nyerte a benne keverő vízi sók.
- c., Forgasó - egy kőszög alakú és az Erdőben.
- d., Frakontai rugó, nevünk eredete ismeretlen.
- e., Cserjék halja, a cserjéstől származik. -
- f., Berek láp.
- g., Göbölgy rugó - A göbölgynek fránt száras mar, hák számasa egykor fentakott napálló az Erdőben. -
- h., Emelék edemel úgy a Berek - mint a Vén. Dön kerepen határo "Holt Körös" medve, hol régebb időben a Körös vize folyt, - bejött az elhagyott vízmeder "Ördögös" nevű ismét, majd ismét "holt és" nek nevezték.

VIII. Legelő.

A legelőül földhasználat kétségek nélkül elnevezés nem binnak, - De van ezek között is egy rész, mely "Nyáras" nevű is.

Berek-Böskörmény Határai:

Egyrészt: Mész kerepen. Feléről: Gyires körmök határában egy frántó földek, nagy Vízgyán körségben karkok frántó és kapáló földek. Déli: A Sebes-Körös folyó, Vízgyán, és Köröspreg görsegek. Nyugatról: Köröspreg

Höröspreg-Ajáti Körség, a "Körösdi gyanta, és Pusztai-Told Körség. -

Ezek azok adatak, melyeket B. Böskör. megy. körségnek helyi leírásához úgy a kértél levő adatok, valamint több egyéneknek megkelt. Ha gatalja nyomán - összeköttem gyűjttem. - Ha azok a frigori időkben kinek állják, mint sejtem szolgálaton arid rovifége is félt azok közül meny, szeg Berek Böskör, meny Körségben azok is lakva, milej is illetőleg a legjobb vízleletig sem tanulmányozhatom; De ha a " Hebryenek magyar urója " imn munkának hiál hasznos csak egy komoly vitelem, legjobb jutalom szed is akaratom nak.

Holt Berek-Böskörményben Ápril 20-án 1864.

Atmbrony Mártony
Körségi jegyző.